

Ko`pburchaklar

REJA:

1. *Ko`pyoqlar*
2. *PRIZMA*
3. *Ko`pburchak ortogonll proeksiyasining iuzi*
4. *PRIZMA SIRTINING IOZI*
5. *KO`PYOQLAR HAJMLARINING UMUMIY xossalari .*
6. *TO`G`RI BURCHAKLI parallelepipedning hajmi*
7. *Eyler teoremasi*
8. *Koshi teoremasi*
9. *Koshi masalasi va uning qo`yilishida xarakteristikalarining roli.*
10. *Muntazam ko`pyoqlar*

Bir necha ko`pburchak birlasmasidan iborat notekis figuralarga doir misollar VIII sinf kursidan ma`lum. Bunday figuralar- ga to`g`ri prizmaning yon sirti (1- rasm), piramidaning sirti (2- rasm) kiradi. Bu figuralar solda ko`p yoqli sirlarga misol- lardir.

Чekli sondagi ko`pburchaklarning quyidagi шartlarni qanoat- lantiruvchi birlasmasi solda ko`p yoqli sirt deyiladi:

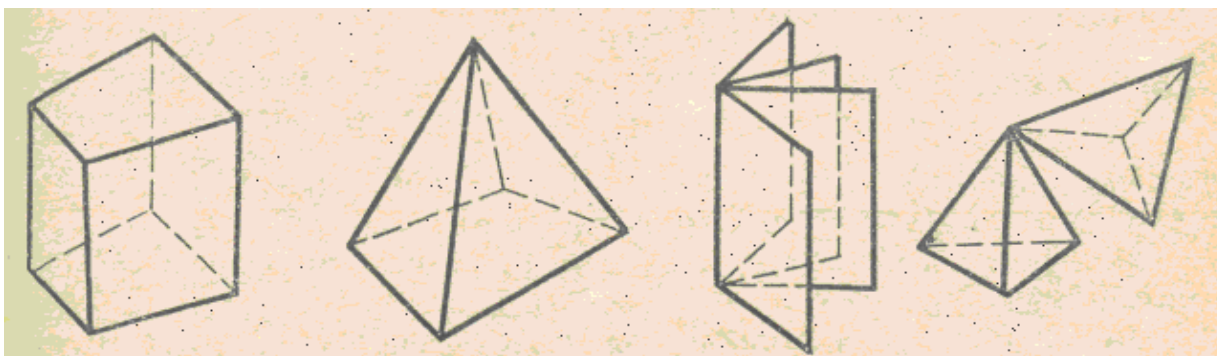
1) bu ko`pburchaklarning ixtiyoriy ikkita uchi uchun ularning- «tmonlaridan tuzilgan sinuq chiziq mavjud bo`lib, olingan uch- шr шu sinuq chiziqning uchlari bo`ladi;

2) ko`pburchaklar birlasmasining ixtisriy nuqtasi yo beril- gan ko`pburchaklardan faqat birining nuqtasi bo`ladi, ski ikki- ta va faqat ikkita ko`pburchakning umumiy tomoniga tegimli bo`ladi, >ki ko`pyoqli burchakning tekis burchaklari vazifasini utovchi birgina ko`p yoqli burchakning uchi bo`ladi.

Ko`rsatilgan talablarni 1 va 2- rasmlarda tasvirlangan ko`p- burchaklarning birlasmasi qanoatlantiradi, lekin 3- rasmda tasvirlangan figuralar qanoatlantirmaydi (nima uchun qanoatlan- tirmasligini tushuntiring).

Bundan keyin sodda ko`p yoqli sirlar haqida so`z шoritganda qisqalik uchun «sodda» so`zini tushirib qoldiramiz.

Ko`p yokli sirtни tashkil qiluvchi ko`pburchaklar uning *yoqlari* I deyiladi; bu ko`pburchaklarning tomonlari ko`p yoqli sirtning *qir- ralari*, uchlari esa ko`p yoqli sirtning *uchlari* deyiladi.

1 – rasm

2 – rasm

3 – rasm

Agar ko`pyoqli sirtning har bir qirrasini uning ikkita yog`ida bo`lsa, u xolda bu ko`p yoqli sirt yopiq ko`p yoqli sirt deyiladi. Piramidaning sirti (2-rasmga qarang) yopiq ko`p yoqli sirt misolidir, prizmaning yon sirti (1-rasmga qarang) yopiq bo`lmagan ko`p yoqli sirt misolidir.

Yopiq ko`p yoqli sirt fazonning u sirtga tegishli bo`lmagan barcha nuqtalari to`plamini 4 - rasm ikkita qism to`plamga ajratadi. Bu qism to`plamlardan biri uchun u qism to`plamga tegishli to`g`ri chiziqlar mavjud; ikkinchisi uchun esa bunday to`g`ri chiziqlar mavjud emas. Ko`rsatilgan qism to`plamlardan birinchisi ko`p yoqli sirtning *tauqi sohasi*, ikkinchisi uning *ichki sohasi* deyiladi.

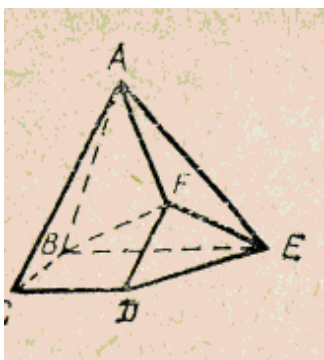
Ta`rif. Yopiq ko`p yoqli sirt bilan uning ichki sohasini birlashtiruvchi ko`pyoq deyiladi.

Bunda ko`p yoqli sirt va uning ichki sohasi mos ravishda *kopyoqning sirti* va *ko`pyoqning ichki sohasi* deyiladi. Ko`pyoq sirtining

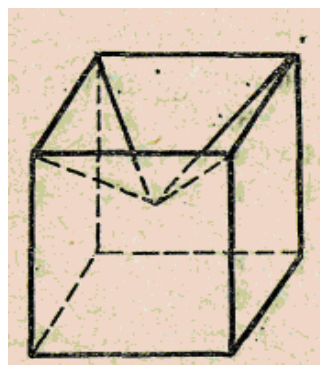
rasm yoqlari, qirralari, uchlari mos ravishda ko`pyoqning yoqlari, qirralari va uchlari deyiladi.

Ko`pyoqning bir yog`iga tegishli bo`lmagan ikki uchini birlashtiruvchi kesma *ko`pyoqning diagonali* deyiladi. 19-rasmda $AVSOEG$ oltiyoq va uning VG diagonali tasvirlangan.

Ko`pyoqlar, ko`pburchaklar singari, qavariq (19-rasm) va noqavariq (5-rasm) bo`lishi mumkin. Biz faqat qavariq ko`pyoqlarni o`rganamiz.

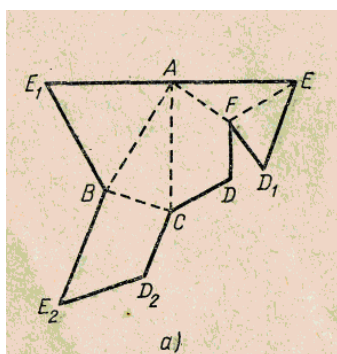
4 – rasm

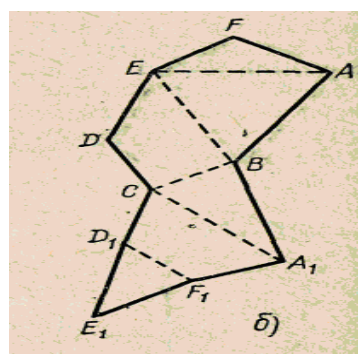
5 – rasm

Agar ko`pyoq sirtining modeli cho`zilmaydigan puxta material (qog`oz, roppa karton va hokazolar) dan taysrlangan bo`lsa, u holda bu modelni bir iecha qirrasi bo`yicha qirqim va u biror ko`pburchakning modeliga aylanadigan qilib yoyim mumkin bo`ladi. Bu ko`pburchak ko`pyoq sirtining yoyilmasi deyiladi.

6- rasmda, 4- rasmda tasvirlangan ko`pyoq sirtining yoyilmasi ko`rsatilgan. Hosil qilingan yoyilmalar kongruent emas, lekin juft-juft kongruent bo`lgan ko`pburchaklardan tuzilgan. Ko`pyoqning modelini tayyorlam uchun avval sirtining yoyilmasini tayyorlam qulaylik tug`diradi.

6 - rasm

Masalalar

- 1°. Yoqlarining soni eng kam bo`lgan ko`pyoqni ayting. Unda nechta qirra, nechta uch, nechta diagonal boryu
- 2) To`rtburchak; 2) beshburchak beshyoqning yog`i bo`lishi mumkinmiyu
- 3 Ko`pyoqning yoqlaridan biri oltiburchak. Shu ko`pyoqning qirralari soni eng kamida nechta bo`lishi mumkinyu
- 4) 8 ta qirrasi; 2) 9 ta qirrasi bo`lgan ko`pyoq chizing.
- 5 Ushbu da`volar to`g`rimi: 1) agar ikki qavariq ko`pyoqning kesishmasi ko`pyoq bo`lsa, bu ko`pyoq qavariq ko`pyoq bo`ladi; 2) agar ikki qavariq ko`pyoqning birlashmasi ko`pyoq bo`lsa, u qavariq ko`pyoq bo`ladiyu

PRIZMA

Ta`rif. Ikki yog`i parallel tekisliklarda yotuvchi p burchaklar, qolgan p ta yog`i parallelogrammlar bo`lgan ko`pyoq p burchakli prizma deyiladi.

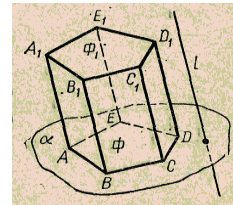
Prizmaning mavjudligini isbot qilamiz.

Aytaylik, F_x ko`pburchak va unga parallel  $a$  tekislik berilgan bo`lib,

$$\Phi_1 \not\subset \alpha$$

bo`lsin

(7-rasm).

7 – rasm

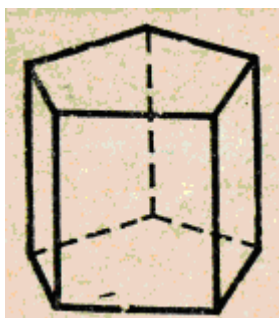
$F^{\wedge}$ ko`pburchakni  $a$  tekislikka proektsiyalashni (proektsiyalash ortogonal bo`limi shart emas) ko`rib chiqamiz. Berilgan ko`pburchak tomonlarining xar biri va uning proektsiyasi parallelogrammning qarama-qarshi tomonlari bo`ladi. Shu parallelogrammdir,  $F_2$  ko`pburchak, uning F proektsiyasining birlashmasi yopiq ko`p yoqli sirtidir. Ana shu sirt aniqlaydigan ko`pyoq prizma bo`ladi.

F_1 va F ko`pburchaklar prizmaning asoslari deyiladi. Prizmaning asoslari kon 8 – rasm gruent, chunki ulardan birini ikkinchisiga akslantiruvchi $AA_x(F) = F_x$ siljish mavjud (7 - rasmga qarang). Prizmaning qolgan yoqlari uning yon yoqlari, ularning birlashmasi prizmaning yon sirti deyiladi.

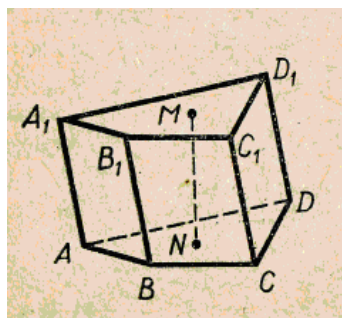
Prizmani tasvirlashni uning asoslaridan birini tasvirlashdan boshlash qulay. So`ngra prizmaning yon qirralari (asoslarida yotmagan qirralari) parallel va kongruent kesmalar shaklida tasvirlanadi va ularning bo`sh uchlari ketma-ket birlashtiriladi.

To`g`ri va og`ma prizmalar bir-biridan farq qilinadi. En qirralari gaos tekisliklariga perpendikulyar bo`lgan prizma to`g`ri prizma deyiladi (8-rasm). Agar prizmaning yon qirralari gaos tekisligiga perpendikulyar bo`lmasa, u og`ma prizma deyiladi.

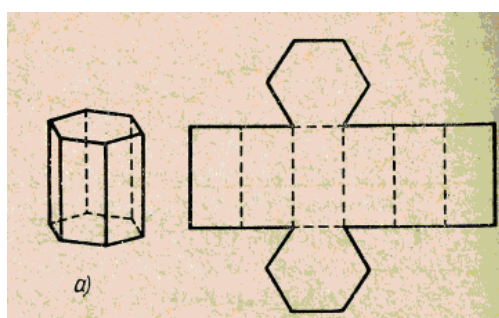
Uchlari prizmaning asos tekisliklariga tegishi boʻlgan perpendikulyar prizmaning balandligi deyiladi. 9- rasmda $AVSOA^{\wedge}VuS^{\wedge}O^{\wedge}$ toʻrtburchakli ogʻma prizma va uning MM balandligi tasvirlangan. Asosi muntazam koʻpburchak boʻlgan toʻgʻri prizma *muntazam prizma* deyiladi. 10-rasmda olti burchakli muntazam prizma va u prizma sirtining yoyilmasi tasvirlangan.

8 - rasm

9 – rasm

10 – rasm

Masalalar

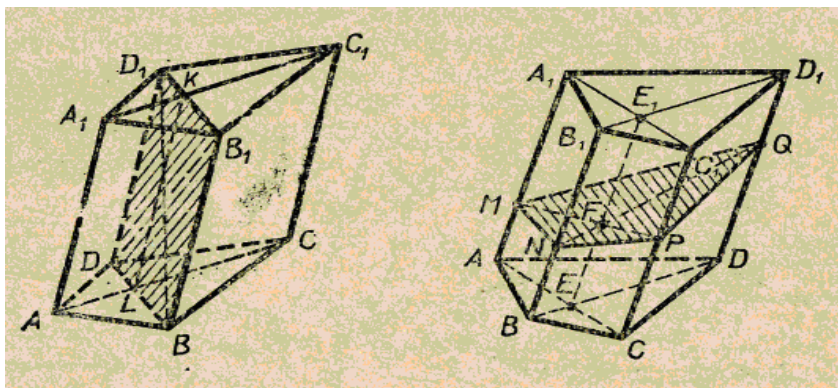
- 1) Prizmaning yoqlari eng kamida nechta boʻlinishi mumkin? Bunday prizmada nechta uch, nechta qirra, nechta yon qirra boʻlad"yu
- 2) Toʻrt burchakli muntazam prizmaning diagonalini 25 sm ga, yon yogʻining diagonalini 20 sm ga teng. Prizmaming balandligini toping.
- 3) Toʻrt burchakli muntazam prizma asosining diagonalini a , yon sining diagonalini b . Prizmaning balandligini toping.
- 4) Olti burchakli muntazam prizmaning har bir qirrasini a ga teng. Prizmaning diagonalini toping.
- 5) Toʻgʻri prizmaning asosi tomonini a va oʻtkir burchagini α boʻlgan romb, u prizmaning katta diagonalini asos tekisligiga β burchak ostida ogʻishgan. Shu prizmaning diagonalini toping.
- 6) Prizmaning bnr yogʻida yotmagan ikki qirrasidan oʻtuvchi tekislik bilan hosil qilgan kesimni *prizmaning diagonal kesimi* deyiladi (11-rasm). Agar prizmaning diagonal kesimlari kesimini, ularning umumiy kesimi yon qirrasiga parallel boʻlinishini isbot qiling.

7) To`rt burchakli muntazam prizma diagonal kesimni yuzi- ning yon yog`i yuzga nisbatini toping.

8) Olti burchakli muntazam prpзма yon yog`iniig yuzi f ga teng. Uning diagonal kesimlariiiig yuzlarini toping.

9)To`rt burchakli prizmaning turln yon qirralariga tegimli  $M$ ,  $M$ ,  $R$  nuqtalardan o`tuvchi tekislik bilai kesimi yasalsin (12-rasm).

Echiш. MN va NR kesmalar izlangan kesimning tomonlari bo`ladi. Qesimning to`rtinchi OO_x qirraga (yoki uning davomiga) tegimli uchini topamiz. Buning uchun prizmaning AA_1SS_1 va BB_1 diagonal kesimlarini yasaymiz, so`ngra  $M$  ra  $R$  nuqtalar- ii birlashtiramiz. Diagonal kesimlarinnng umumiy  $EE_1$ , kesmasi  $[MP]$  ni izlangan kesimga tegimli bo`lgan G nuqtada kesadi. ni $[NF]$ bilan kesimguncha davom ettirib, Q nuqtani hosil qilamiz. $MNRQ$ to`rtburchak izlangan kesim bo`ladi. Agar Q nuqta DD_1 qirranipg davomida yotsa, u holda kesim beshburchak bo`ladi

11 – rasm

12 – rasm

KO`PBURÇAK ORTOGONLL PROEKSIYASINING IOZI

Avval R tekislikda yotuvchi to`g`ri chiziq va kesmalarining a tekislikka orgogonal proeksiyalarni ko`rib chiqamiz.

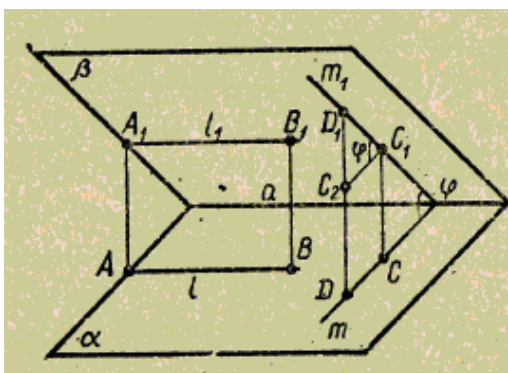
$\beta \cap \alpha = a, (\beta, \alpha) = \varphi, 0^\circ < \varphi < 90^\circ$ bo`lsin (13- rasm).

r tekislikda a ga parallel to`g`ri chiziqni qaraymiz. Parallel proeksiyalarni to`g`ri chiziqlarning parallelligini saqlaydi, шuning uchun a

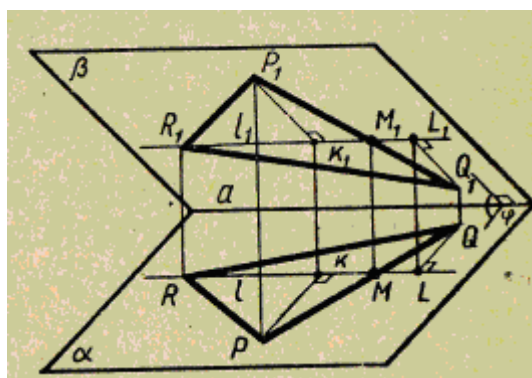
va to'g'ri chiziqlar a va l_1 parallel α va β to'g'ri chiziqlarga akslanadi, bundan $l_1 \parallel l$ ekani chiqadi. l_1 to'g'ri chiziqning A_1V_1 , kesmasi va uning $[AB]$ obrazi parallelogrammning qarama-qarshi tomonlari bo'ladi, chunki proeksiyalovchi to'g'ri chiziqlar parallel

(14 - rasimga qarang). Demak, $|AB| = |A_1B_1|$.

Endi β tekislikda a ga perpendikulyar m_1 to'g'ri chiziqni kurib chiqamiz. t_1 to'g'ri chiziqning t proeksiyasi ham a ga perpendikulyar (uch perpendikulyar haqidagi teorema), shuning uchun $(m, m_1) = \varphi$. Bundan a ga perpendikulyar bo'lgan $S_1 D_1$ kesma va uning obrazi $[C_1D_1]$ uchun $|CD| = |C_1D_1| \cos \varphi$ tenglik bajarilishi kelib chiqadi.

13 – rasm

14 – rasm

Teorema. Ko'pburchakning tekislikdagi ortogonal proeksiyasining yuzi proeksiyalanuvchi ko'pburchak yuzini ko'pburchak tekisligi bilan uning proeksiyasi orasidagi burchak kosinusiga ko'paytirilganiga teng.

Isbot. α tekislikda yotuvchi $R_1 Q_1 R_1$ uchburchak bilan uning α tekislikdagi ortogonal proeksiyasi $\triangle PQR$ ni ko'rib chiqamiz

14 – rasm $\beta \cap \alpha = a, (\beta, \alpha) = \varphi$ bo'lsin, bunda $0^\circ < a < 90^\circ$. Agar $R_1 Q_1 R_1$, nuqtalardan a ga parallel to'g'ri chiziqlar o'tkazilsa, ulardan biri uchburchakning qarama-qarshi yotgan tomoni bilan umumiy nuqtaga ega bo'ladi. Bunday to'g'ri chiziqni R nuqtadan o'tuvchi M to'g'ri chiziq, deb hisoblaymiz: $\beta \cap \alpha = a, (\beta, \alpha) = \varphi$ bo'lsin, bunda $0^\circ < a < 90^\circ$. Agar $R_1 Q_1 R_1$, nuqtalardan a ga parallel to'g'ri chiziqlar o'tkazilsa, ulardan biri uchburchakning qarama-qarshi yotgan tomoni bilan umumiy nuqtaga ega bo'ladi. Bunday to'g'ri chiziqni R nuqtadan o'tuvchi M to'g'ri chiziq, deb hisoblaymiz: $|RM|$, $|PK|$ va $|QL|$ kesmalar R_1 va nuqtalardan Q_1 to'g'ri chiziqqacha masofalar bo'lsin. M, K, L nuqtalarning M_1, K_1, L_1 proeksiyalarni yasab, PQR uchburchakning yuzini uchburchak yuzi bilan ifodalaymiz.

$$S_{\triangle PQR} = \frac{1}{2} |RM| \cdot |PK| + \frac{1}{2} |RM| \cdot |QL|.$$

Shu paragrafning boshida chiqarilgan xulosalarga muvofiq:

$$|RM| = |R_1 M_1|, |PK| = |P_1 K_1| \cos \varphi, |QL| = |Q_1 L_1| \cos \varphi,$$

u holda:

$$S_{\triangle PQR} = \left(\frac{1}{2} |R_1 M_1| \cdot |P_1 K_1| + \frac{1}{2} |R_1 M_1| \cdot |Q_1 L_1| \right) \cos \varphi = S_{\triangle P_1 Q_1 R_1} \cos \varphi.$$

Demak,

$$S_{\triangle PQR} = S_{\triangle P_1 Q_1 R_1} \cdot \cos \varphi. \quad (1)$$

Agar $\beta \parallel \alpha$ bo'lsa, u holda uchburchak va uning proeksiyasi kongruent bo'ladi. (1) formula bu holda ham to'g'ri.

Har qanday ko'pburchakni uchburchaklarga ajratish mumkin, shuning uchun teorema ko'pburchak uchun ham to'g'ridir.

Ko`pyoqning barcha yoqlari yozlarining yig`indisi ko`pyoq sirtining yuzi deyiladi.

Prizma sirtining yuzini topamiz (15 - rasm). Prizmaning asoslari kongruent ko`pburchaklar bo`lgani uchun, ularning yozlari teng. Shuning

uchun:
$$S_{\text{pp}} = 2S_{\text{acoc}} + S_{\text{ëH}},$$

bunda $S_{\text{ëH}}$ —prizma yon sirtining yuzi. S_{acoc} ni hisoblash qoidasini keltirib chiqaramiz.

Ixtiyoriy prizma berilgan bo`lsin (15- rasm). Uning yon qirralaridan bi riga tegishli  $A_2$  nuqtadan  $\pi$ u qirraga perpendikulyar qilib a tekislik o`tkazamiz.

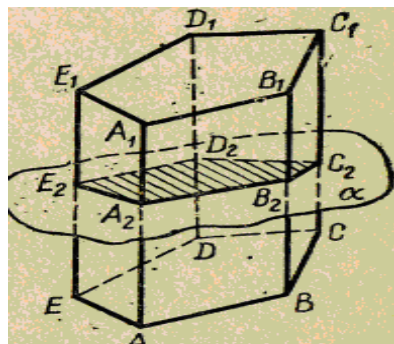
Agar a tekislik prizmaning barcha yon qirralarini kesib o`tsa, hosil bo`lgan $A_2V_2S_2O_2\text{ë}_2$ ko`pburchak prizma-

niig perpendikulyar kesimi deyiladi (agar bunday ko`pburchak mavjud

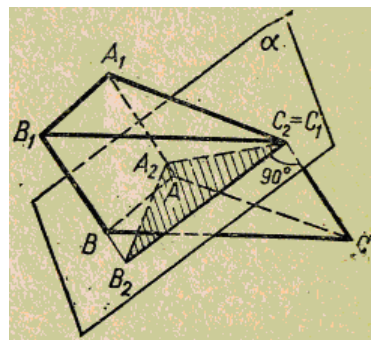
bo`lmasa (16- rasm), u holda prizmaning perpendikulyar kesimi uchun

uchlari a tekislikning yon qirralar yotgan to`g`ri chiziqlar bilan kesishish nuqtalarida bo`lgan ko`pburchak olinadi).

Prizmaning yon yoqlari bo`lgan parallelogrammlarning asoslari uchun uning yon qirralarini qabul qilamiz. Bu parallelogrammlarning balandliklari perpendikulyar kesimning tomonlaridir. Barcha yon yoqlarining yozlarini qo`shib, quyidagi xulosaga kelamiz: *prizma yon sirtining yuzi perpendikulyar kesim perimetrining yon qirraga ko`paytirilganiga teng.*

15 – rasm

16 – rasm

Jumladan, to`g`ri prizma yon sirtining yuzi asosining perimetri bilan prizma balandligining motetiya A_1 nuqtani A nuqtaga, piramida kesimning tekisligini unga parallel tekislikka akslantiradi

Ammo A nuqtadan kesim tekisligiga parallel birgina tekislik o`tadi demak, piramidaning  $A_1 V_1 S_1 D_1$  kesimi uning  $AVSD$  asosiga akslanadi.  $ABCDEA_1B_1C_1D_1E_1$  ko`pyoqni ko`rib» chiqamiz (17-rasm), uning uchlari piramida asosining uchlari va shu piramida asosiga parallel qilib o`tkazilgan tekislik bilan kesimining uchlari bo`ladi. Bunday ko`pyoq kesik piramida deb ataladi.

Kesik piramidaning gomotetik ko`pburchaklardan iborat ikkita asosi! ( $AVSDE$  va  $A_1S_1D_1E_1$ , 17- rasm) bo`ladi. Kesik piramidaning asos tekisliklariga o`tkazilgan, uchlari shu tekisliklarga tegishli perpendikulyar kesik piramidaning balandligi deyiladi.

Kesik piramidaning yon yoqlari trapesiyalardan iborat.

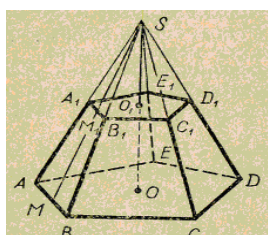
Agar kesik piramida muntazam piramidaning qismi bo`lsa, *muntazam kesik piramida* deyiladi. Muntazam kesik piramidaning yon yoqlari kongruent teng yonli trapesiyalardir (17 - rasmga qarang). Shu trapesiyalardan har birining balandligi *kesik piramidaning apofemasi* deyiladi (17-rasm, MM_1 - apofema).

Muntazam kesik piramidaning yon yoqlaridan birining yuzini shu yoqlar soniga ko`paytirib, shu formulani hosil qilamiz:

$$S_{\text{yH}} = \frac{1}{2} (P + P_1) \cdot h_{\text{yH}}$$

Muntazam kesik piramida yon sirtining yuzi asoslari perimetri bilan apofemasining

ko`paytmaiga teng

17 – rasm

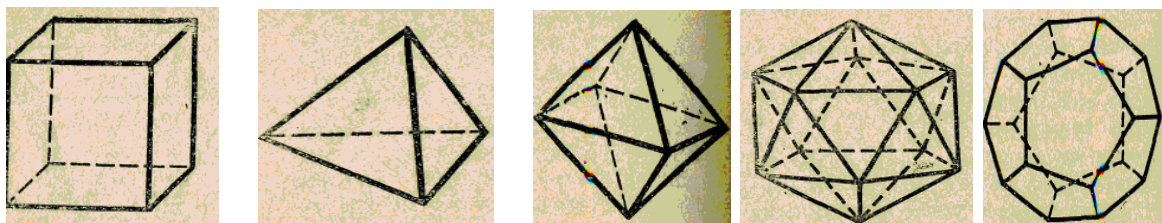
MUNTAZAM KO`PYOQLAR HAQIDA TUSHUNCHA

Ta`rif. Agar ko`pyoqning barcha yoqlari kongruent muntazam ko`pburchaklar va uning barcha ko`p yoqli burchaklari yoqlarinikg soni bir xil bo`lsa, bunday ko`nyoq muntazam ko`pyoq deyiladi.

Ta`rifdan muntazam ko`pyoqning barcha qirralari kongruent x.anda barcha tekis burchaklari kongruentligi kelib chikadi. Muntazam ko`pyoqlarning misollari sizga ma`lum: bular—kub (18-rasm), muntazam tetraedr (19-rasm). Muntazam ko`pyoqlarning yana uch turi mavjud ekanligini isbotlash mumkin. Bular — muntazam sak-kizyoq (yoki muntazam oktaedr, 20-rasm), muntazam yigirmayoq (ikosaedr, 21-rasm), muntazam o`n ikkiyoq (dodekaedr, 22-rasm). Muntazam ko`pyoqlarning aytib o`tilgan besh ta (qavariq) turidan boshqa hech qanday turi mavjud emas (buni qadim yonon faylasufi Platon kashf qilgan deb taxmin qilinadi).

Barcha turdagi muntazam ko`pyoqlar sirtlarning yoyilmalari

23- rasmda tasvirlangan.

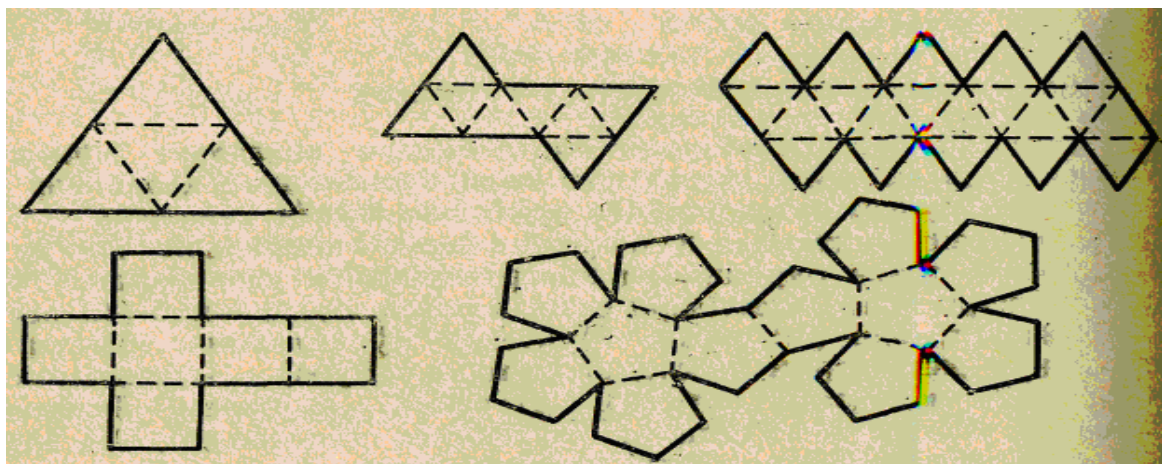
18 – rasm

19 – rasm

20 – rasm

21 – rasm

22 – rasm

23– rasm

KO`PYOQLAR HAJMLARINING UMUMIY XOSSALARI .

TO`G`RI BURCHAKLI PARALLELEPIPEDNING HAJMI

Hajmlarni o`lchash masalasi V III sinf geometriya kursida qo`yilgan edi. Uni ko`pburchaklarning yozlarini o`lchash masalasiga o`xshash ravishda ko`pyoqlarga tatbiq qiladigan qilib ifodalaymiz.

Har bir F ko`pyoqqa hajm deb ataladigan aniq bir  $V$  musbat kattalikni mos qo`yish kerakki, bunda quyidagi xossalar bajarilsii:

1) qirsasining uzunligi uzunlik o`lchovi birligi uchun qzbul qilingan kubning hajmi hajmlarning o`lchov birligidir;

2) kongruent ko`pyoqlarning hajmlari teng;

3) agar ko`pyoq ixtiyoriy ikkitasining umumiy ichki nuqtalari bo`lmagach bir nechta ko`pyoqning birlashtirishidan iborat bo`lsa, u holda berilgan ko`pyoqning hajmi uni tashkil etuvchi ko`pyoqlar hajmlarining yig`indisiga teng.

3- xossadan quyidagi natija kelib chiqadi: agar V_1 hajmli ko`pyoq  $V_2$  hajmli ko`pyoq ichida bo`lsa va u bilan batamom ustma-ust tushmasa, u holda  $V_1 < V_2$  bo`ladi.

Berilgan uzunlik birligida qo`yilgan masala birgina echimga ya'ni har bir ko`pyoq aniq hajmga ega bo`lishini isbotsiz qabul qilamiz.

Teorema. To`g`ri burchakli parallelepipedning Hajmi uning uchala o`lchovining ko`paytmasiga teng.

Bu teoremaning isboti, o`lchovlarning son qiymatlari rasional sonlardan iborat bo`lgan holda uchun VIII sinf darsligida qaralgan. a, b, s o`lchovlarning son qiymatlari orasida eng kamida bittasi irrasional son bo`lgan holda ham teorema to`g`ridir.

Eyler teoremasi

Elementar geometriyaga oid materiallar joylangan Eylerning ilmiy asari: “Turlicha geometrik isbotlar” deyilib, bunda u bir qator yangi teoremlarni e`lon qilib, mavjud teoremlar uchun yangi isbotlarni tavsiya qiladi. Ana u asardan uning ikkita teoremasini ko`raylik.

1. 1-teorema. Orientirlangan to`g`ri chiziqda turlicha A, B, C, D nuqtalar qanday joylangan bo`lmasin har vaqt ushbu munosabat o`rinli:

$$\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{CD} + \overrightarrow{BC} \cdot \overrightarrow{AD} + \overrightarrow{CA} \cdot \overrightarrow{BD} = \vec{0}.$$

Isbot. Shal–Myobius teoremasiga asosan $\overrightarrow{AB} + \overrightarrow{BC} + \overrightarrow{CA} = \vec{0}$ va $\overrightarrow{AB} + \overrightarrow{BD} + \overrightarrow{DA} = \vec{0}$, chunki $\overrightarrow{AB} + \overrightarrow{BC} = \overrightarrow{AC}$ va $\overrightarrow{DA} = \overrightarrow{BA} + \overrightarrow{DB}$. Oxirgi ikki tenglikni hadlab ko`paytirsak, ushuni olamiz:

$$\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{DA} + \overrightarrow{BC} \cdot \overrightarrow{DA} = \overrightarrow{AC} \cdot \overrightarrow{BA} + \overrightarrow{AC} \cdot \overrightarrow{DB}$$

yoki

$$\overrightarrow{AB} \cdot (\overrightarrow{DA} + \overrightarrow{AC}) + \overrightarrow{BC} \cdot \overrightarrow{DA} + \overrightarrow{CA} \cdot \overrightarrow{DB} = \vec{0}.$$

Lekin

$$\overrightarrow{DA} + \overrightarrow{AC} = \overrightarrow{DC} = -\overrightarrow{CD}, \quad \overrightarrow{DA} = -\overrightarrow{AD}, \quad \overrightarrow{DB} = -\overrightarrow{BD};$$

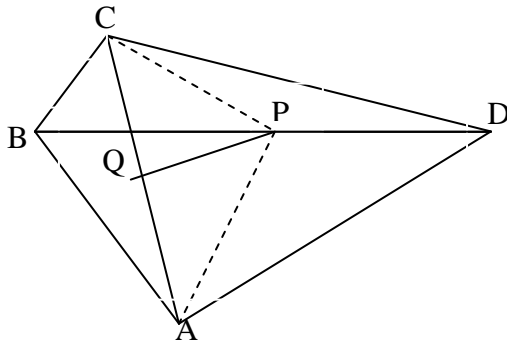
Demak,

$$\overrightarrow{AB} \cdot \overrightarrow{CD} + \overrightarrow{BC} \cdot \overrightarrow{AD} + \overrightarrow{CA} \cdot \overrightarrow{BD} = \vec{0}.$$

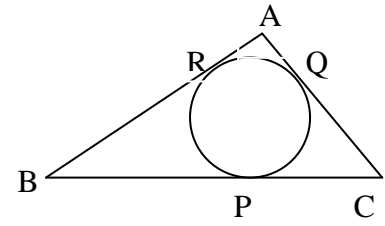
Teorema isbot bo`ldi.

2. 2-teorema. Har qanday to`rtburchakda tomonlar kvadratlarining yig`indisi uning diagonallari kvadratlari yig`indisiga ular o`rtalarini tutatiruvchi kesma uzunligining to`rtlanganining qo`milganiga teng:

$$AB^2 + BC^2 + CD^2 + AD^2 = BD^2 + AC^2 + 4PQ^2.$$

1-чизма

2-чизма

P va Q lar AC va BD diagonallarning o'rtalari.

$$\begin{aligned} \triangle ABD \text{ va } \triangle BCD &\Rightarrow AB^2 + AD^2 = 2AP^2 + 2BP^2, \\ &BC^2 + CD^2 = 2CP^2 + 2BP^2. \end{aligned}$$

Bu tengliklarni qo'shsak:

$$\begin{aligned} AB^2 + BC^2 + CD^2 + DA^2 &= 4BP^2 + 2(AP^2 + CP^2), && \text{lekin } \triangle APC \text{ dan} \\ AP^2 + CP^2 &= 2AQ^2 + 2PQ^2. && \text{Shuning uchun } AB^2 + BC^2 + CD^2 + DA^2 = \\ &= 4BP^2 + 4AQ^2 + 4PQ^2 = BD^2 + AC^2 + 4PQ^2. && \text{Teorema isbot bo'ldi.} \end{aligned}$$

3. "Geron formulasi"ni keltirib chiqarimdagiy Euler usuli.

Dastlab, uchburchakning yuzi uning yarim perimetri bilan ichki chizilgan doira radiusining ko'paytmasiga teng ($S_{\Delta} = \frac{a+b+c}{2} \cdot r$) ligi isbotlanadi. 2-chizmaga

ko'ra P, Q, R – doiraning urinish nuqtalari bo'lsa:

$$1) AR + BP + CQ = s, \text{ bunda } s = \frac{AB + AC + BC}{2};$$

$$2) AR \cdot BP \cdot CQ = s \cdot OP^2.$$

Oxirgi tenglik uchburchaklar o'xshashligiga tayanadi. Nihoyat,

$$s \cdot OP = \sqrt{s \cdot AR \cdot BP \cdot CQ} \text{ bo'limidan } S_{\Delta ABC} = \sqrt{s(s-AB)(s-AC)(s-BC)}.$$

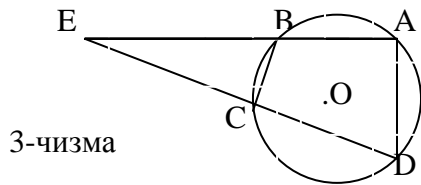
Hozirgi adabiyotlarda ichki chizilgan to'rtburchak yuzi uchun Geron formulasi:

$$S = \sqrt{(p-a)(p-b)(p-c)(p-d)} \text{ dan iborat.}$$

4. O'quvchilar uchun qiziqarli bo'lgan umbu faktni L.Eyler tavsiya qilgan:

$\partial(O, r)$ ixtiyoriy doiraga ichki chizilgan $ABCD$ to'rtburchakda qarama-qarshi tomonlar uchun, masalan, AB va CD tomonlarni E nuqtada kesishguncha (3-chizma) davom ettirsak, u holda:

$S_{ABCD} : S_{\triangle BCE} = (AD^2 - BC^2) : BC^2$ (Isbotni mustaqil bajaring).

5. R – to'rtburchakka tashqi chizilgan aylana radiusi,

r – unga ichki chizilgan aylana radiusi va

d – aylanalar orasidagi masofa bo'lsa, $d^2 = R^2 - 2Rr$ bo'lishini isbotlang.

Bu teoremdan kelib chiqadigan natijalar:

$$1) R^2 - 2Rr \geq 0, \quad 2) r \leq \frac{R}{2}.$$

6. “Eylar teoremasi”. Ixtiyoriy qavariq ko'pyoqlida $B + \Gamma - P = 2$ tenglik o'rinli. Bunda B – ko'pyoqlining uchlari soni, Γ – ko'pyoqlining yoqlari soni va P – ko'pyoqlining qirralari soni*. Lekin bu bog'lanishni birinchi bo'lib Dekart payqagan. Shuning uchun Eylarning ko'pyoqlar to'g'risidagi teoremasini Dekart – Eylar teoremasi deb atash to'g'ri bo'ladi. $B + \Gamma - P$ son ko'pyoqning Eylar bergan xarakteristikasi deb ataladi.

Eylar teoremasini muntazam ko'pyoqlar (muntazam metrik ko'pyoqlar) dan umumiyroq muntazam kombinatorik ko'pyoqlar (metrik ko'pyoqlar bu erda kombinatorik ko'pyoqlar bo'lsada, aksincha xol bo'la olmaydi) ni qarab o'tamiz.

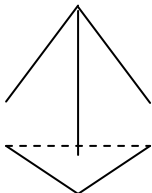
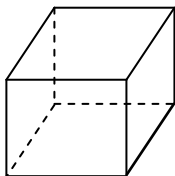
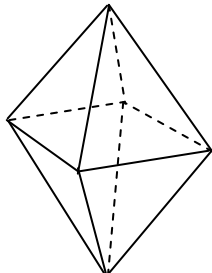
Ko'pyoqlardagi B_i uchlari darajasi undan chiqadigan qirralar soni bo'lib (bu son 3 dan kam bo'la olmaydi), B_3, B_4, B_5 lar mos holda darajasi 3, 4, 5 ga tengdir.

Γ_i – ko'pyoqdagi yoqlar qavariq bo'lib, undagi tomonlar sonini ifodalovchi; ular $\Gamma_3, \Gamma_4, \Gamma_5, \dots$ bo'ladi. (Γ) yoqlar va (B) uchlarni ifodalovchi

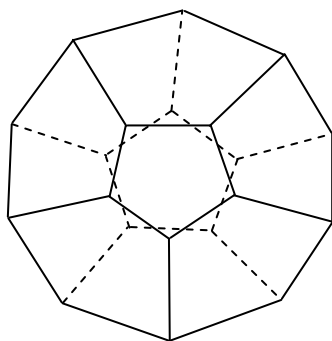
$3\Gamma_3 + 2\Gamma_4 + \Gamma_5 \geq 12$ yoki $3B_3 + 2B_4 + B_5 \geq 12$ ifodalarda $\Gamma_4 = \Gamma_5 = 0$ bo'lsa, $\Gamma_3 \geq 4$ bo'lib, $\Gamma_4 = \Gamma_5 = 0, \Gamma_3 = 4$ da tetraedrni; agarda $\Gamma_3 = \Gamma_5 = 0$ bo'lsa, $\Gamma_4 \geq 6$ bo'lib,

bunda $\Gamma_4 = 6$ da u kubni, agarda $\Gamma_3 = \Gamma_4 = 0$ bo`lsa,  $\Gamma_5 \geq 12$  bo`lib, $\Gamma_5 = 12$ da u dodekaedrni ifoda etadi.

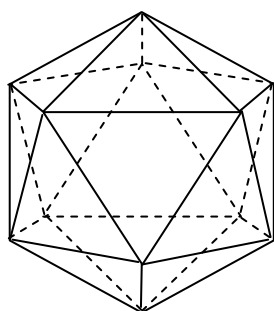
Ko`pyoqlining nomi.	m	n	B	P	Γ	S – sirti	V – hajmi
Tetraedr		3	3	4	6	4	a – qirra $a^2\sqrt{3}$ $\frac{a^3\sqrt{2}}{12}$
Kub (Geksaedr)		4	3	8	12	6	$6a^2$ a^3
Oktaedr		3	4	6	12	8	$2a^2\sqrt{3}$ $\frac{a^3\sqrt{2}}{3}$

Dodekaedr

$$5 \quad 3 \quad 20 \quad 30 \quad 12 \quad 3a^2\sqrt{25+10\sqrt{5}} \quad \frac{a^3}{4}(15+7\sqrt{5})$$

Ikosaedr

$$3 \quad 5 \quad 12 \quad 30 \quad 20 \quad 5a^2\sqrt{3} \quad \frac{5}{12}a^3(3+\sqrt{5})$$

Ta`rif. Agar qavariq ko`pyoqlida har bir yoq bir xil sondagi tomonlarga ega bo`lsa ( $m$ ) va uning barcha uchlari bir xil darajaga ( $n$ ) ega bo`lsa, bunday ko`pyoqlini muntazam kombinatorik ko`pyoq deyiladi.

Bunday ko`pyoqli ta`rifga ko`ra yoqlar teng muntazam ko`pburchak yoki ko`pyoqli burchaklarning teng bo`limi talab etilmaydi. Shu sifati bilan muntazam kombinatorik ko`pyoqli muntazam metrik ko`pyoqlidan farqlidir. Har qanday metrik ko`pyoqli o`z vaqtida muntazam kombinatorik ko`pyoqli bo`ladi.

Demak, muntazam kombinatorik ko`pyoqlida har bir yoq  $m$  burchakli, har bir uchning darajasi  $n$  ga teng. 6-chizmadan ko`ramizki, m va n lardan har biri 3, 4 yoki 5 ga teng bo`limi mumkin.

7.2. Muntazam ko`pyoqlar va Eyler teoremasi.

Muntazam ko`pyoqlardagi  $\Gamma$  (yoqlar),  $P$  (qirralar) va  $B$  (uchlar) soni orasidagi munosabatni o`rganishga harakat qilaylik.

n burchakli prizmada B (uchlar) $2n$ ga (ustki va ostki asoslarning har birida n tadan uch), P qirralar soni $3n$ (ustki, ostki asoslarda n tadan va n ta yon qirralar). Γ yoqlar soni $n+2$ ta (n ta yon yoq va 2 ta asos).

n burchakli piramidada B (uchlar) soni $n+1$ ta (asosda n ta va 1 ta piramida uchi), P (qirralar) soni $2n$ ta (n tadan asosda va yon sirtida), Γ (yoqlar) soni $n+1$ ta (n ta yon yoqlar va asos).

Ikkita bir xil n yoqli piramidani asoslari bo`yicha birlashtirsak, bipiramida hosil bo`ladi. Unda B (uchlar) soni $n+2$ ta, P (qirralar) soni $3n$ ta, Γ (yoqlar) soni $2n$ ta.

Agar n burchakli prizma asoslariga n yoqli piramidalar birlashtirilsa, prizmalı piramidalar kombinatsiyasi hosil bo`ladi. Unda B (uchlar) soni $2n+2$ ta, P (qirralar) soni $5n$ ta, Γ (yoqlar) soni $3n$ ta.

Agar kubning barcha yoqlariga bir xil muntazam piramidalar birlashtirilsa, piramidal kub hosil bo`ladi. Unda B (uchlar) soni 14 ta, P (qirralar) soni 36 ta, Γ (yoqlar) soni 24 ta.

Bu aytilganlarni ushbu jadvalda qayd etamiz:

	Ko`pyoqli	B	P	Γ
Prizma		$2n$	$3n$	$n+2$
Piramida		$n+1$	$2n$	$n+1$
Bipiramida		$n+2$	$3n$	$2n$
Prizmalı piramidalar		$2n+2$	$5n$	$3n$
Piramidal kub		14	36	24

Bu ko`pyoqlarning har biri uchun  $B+\Gamma = P+2$  Eyler teoremasi o`rinli. Agar kubning barcha uchlaridan bir xil uch yoqli burchaklarni qirqib olsak, qirqindan 14 yoqli, 24 uchli va 36 qirrali figura hosil bo`ladi-ki, bunda ham  $24+14-36=2$  o`rinlidir.

Eyler teoremasi. Agar ko'pyoqli bir bog'lamli sirt bilan chegaralangan bo'lsa, uning uchlari va yoqlarining soni qirralari sonidan 2 taga ortiq.

Isbotni eng sodda usulda, geometrik isbotlarni bilan ko'rsatamiz.

B ta uch, Γ ta yoq va P ta qirrali bir bog'lamli sirt bilan chegaralangan biror ko'pyoq (prizma) ni qaraymiz. Qaysidir yoqda uning konturi bo'ylab berk kesim o'tkazamiz (7-chizma). Ko'pyoqning sirti bir bog'lamli bo'lgani uchun qirqilgan yoqni olib qo'yamiz. Sirtning qolgan qismini endi elastik materialdan, masalan, rezina deb tasavvur etamiz (cho'ziimga munosib deb). Qolgan sirtning B (uchlari), P (qirralari), Γ (yoqlari) ni saqlagani holda cho'zib, tekislikka yoyamiz (qo'yamiz). U holda tekislikda to'g'ri chiziqli to'r hosil bo'ladi (7-chizma). To'rdagi uchlarning (B) sonini p , alohida sohalar sonini f , uchlarning orasidagi kesmalar sonini a deymiz. Bunda $p = B$; $f = \Gamma - 1$, $a = P$. To'rda ba'zi bir almastirishlarni qilib, $p + f - a$ sonning o'zgarmasligini isbotlaymiz.

Dastlab, agar to'rdagi ixtiyoriy

ko'pburchaklardan diagonal o'tkazilsa,

$p + f - a$ soni o'zgarmaydi. f lar soni 1

taga ortadi va a lar soni ham 1 taga

ortib, $p + f - a$ ifodaning qiymati

o'zgarmay qoladi. Bundan foydalanib,

chizmada ko'rsatilganidek, to'rdagi

ko'pburchaklarda diagonal o'tkazib,

uchburchakli to'r hosil qilamiz. Bunda

$p + f - a$ ifoda o'zgarmas qiymatini

saqlaydi. Bu son qiymati o'zgarmay

qolishi uchun kesmalardan biriga, masalan, AB kesmaga qo'shimcha $\triangle ABC$ ni

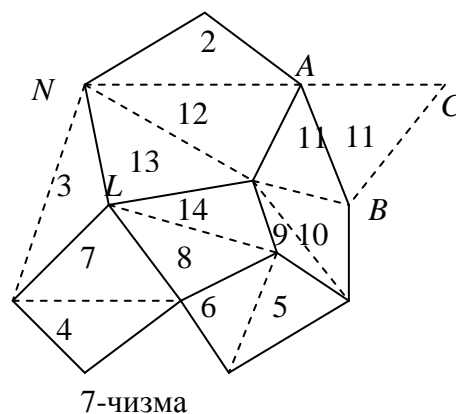
yasab qo'shamiz. Bunda p lar soni 1 taga ortadi, f ham 1 taga, a lar soni esa 2

taga ortib, $p + f - a$ ifoda o'zgarmay qoladi. Shuningdek, $\triangle LMN$ yangi

uchburchakni qo'shganda ham p o'zgarmaydi, f lar soni 1 taga va a lar soni

ham 1 taga ortib, $p + f - a$ ifoda o'zgarmay qoladi. Endi teskari amalni bajarsak,

ya'ni chegaradagi uchburchaklarni olib tashlaganimizda ham $p + f - a$ ifoda

o`zgarmay qoladi. Masalan, chizmadagi №1 dan №13 gacha barcha uchburchaklarni ketma-ket yo`qotsak, to`rda yagona 14-uchburchak qoladi, bunda  $p = 3$ ;  $f = 1$ ,  $a = 3$  bo`lib, $p + f - a = 1$ ga ega bo`lamiz. To`rning dastlabki sirtiga (holatiga) qaytarsak va olib qo`yilgan yoqni qo`msak, $B + \Gamma - P = 2$ tenglikni olamiz. Teorema isbot bo`ldi.

Oxirgi formulani qo`llab, 6-chizmada keltirilgan jadvalni qayta ishlab chiqish mumkinligini eslatamiz.

Koshi teoremasi

Koshi masalasi va uning qo`yilishida xarakteristikalarining roli.

(1) tenglama uchun Koshi masalasi bunday qo`yiladi:

Koshi masalasi: $c^2(t > 0) \cap c(t \geq 0)$ sinfga tegishli, $t > 0$ yarim fazoda (1) tenglamani va $t = +0$ da

$$u \Big|_{t=+0} = u_0(x) \ , \ \frac{\partial u}{\partial t} \Big|_{t=+0} = u_1(x) \quad (4)$$

boshlang`ich shartlarni qanoatlantiruvchi $u(x,t)$ funksiya topilsin.

(2) tenglama uchun Koshi masalasi quyidagicha qo`yiladi.

Koshi masalasi: $c^2(t > 0) \cap c(t \geq 0)$ sinfga tegishli, $t > 0$ yarim fazoda (2) tenglamani va

$$u \Big|_{t=+0} = u_0(x) \quad (5)$$

boshlang`ich shartlarni qanoatlantiruvchi funksiya topilsin.

Keltirilgan Koshi masalasini umumlashtirish mumkin. Shu maqsadda $x_1, x_2, \dots, x_n$ o`zgaruvchili ikkinchi tartibli ushbu kvazichizikli differensial tenglamani tekshiramiz:

$$\sum_{i,j=1}^n A_{i,j}(x) \frac{\partial^2 u}{\partial x_i \partial x_j} + \hat{O} \left(x, u, \frac{\partial u}{\partial x_1}, \dots, \frac{\partial u}{\partial x_n} \right) = 0 \quad (6)$$

Etarli siliq $S : \omega(x_1, x_2, \dots, x_n)$ sirt va bu sirtga urunma bo`lmagan, uning har bir nuqtasida biror  $\ell$  yo`nalish berilgan bo`lsin.

Koshi masalasi: S sirtning biror atrofida (6) tenglamani va

$$u \Big|_s = u_0(x) \ , \ \frac{\partial u}{\partial e} \Big|_s = u_1(x)$$

(7)

Koshi shartlarini qanoatlantiruvchi $u(x)$ funksiya topilsin. Bu umumlashtirilgan Koshi masalasidir.

Koshi masalasi qo`yilishida  $S$  sirtni xarakteristik sirt bo`lmasligi muhimdir. Agar S sirt xarakteristik sirt bo`lsa, boshlang`ich shartlarda verilgan $\varphi_0(x)$ va

$\varphi_1(x)$ funksiyalar o'zaro bog'langan bo'lib qoladi. Demak xarakteristik sirtida boshlang'ich shartlarni ixtiyoriy berilishi mumkin emas. Bu holda Koshi masalasi umuman echimga ega bo'lsa ham u yagona bo'lmaydi.

Misol: Ushbu

$$\frac{\partial^2 u}{\partial x \partial y} = 0 \quad (8)$$

tenglamaning

$$u(x)|_{y=0} = \varphi_0(x), \quad \frac{\partial u}{\partial y}|_{y=0} = \varphi_1(x) \quad (9)$$

boshlang'ich shrtlarni qanoatlantruvchi echimi topilsin.

Ravshanki, $x = const, y = const$ to'g'ri chiziqlar oilasi, jumladan $y = 0$ ham berilgan tenglamaning xarakteristikalaridan iborat. Demak boshlang'ich shartlar xarakteristikada berilyapti tekshirilayotgan tenglamaning umumiy echimi

$$u(x, y) = f_1(x) + f_2(x) \quad (10)$$

dan iborat. Umumiylikka ziton etkazmay $f_2(0) = 0$ deb hisoblashimiz mumkin.

Boshlang'ich shartlarga asosan

$$u(x)|_{y=0} = f_1(x) = \varphi_0(x); \quad \frac{\partial u}{\partial y}|_{y=0} = f_2'(y)|_{y=0} = \varphi_1(x)$$

Agar $\varphi_1(x) \neq const$ bo'lsa oxirgi tenglikning bajarilishi mumkin emas, bu holda Koshi masalasi echimga ega bo'lmaydi.

Shunday qilib, $\varphi_1(x) = const = a$ bo'lgandagina Koshi masalasi echimga ega bo'ladi. Bu holda

$$f_2(y) = ay + c(y)$$

bu erda $c(y) \in C^2(y \geq 0)$ sinifga tegishli va $c(0) = c'(0) = 0$ shartlarni qanoatlantiruvchi funksiya.

Agar $\varphi_0(x) \in C^2$ bo'lsa, Koshi masalasining echimi mavjud bo'lib, u echim

$$u(x, y) = \varphi_0(y) = ay + c(y) \quad (11)$$

formula bilan aniqlanadi lekin echim yagona emas.

3. Koshi Kovalevskaya teoremasi.

N ta noma'lumli $u_1, u_2, \dots, u_N$ funksiyasi

$$\frac{\partial^{k_i} u_i}{\partial t^{k_i}} = \hat{O}_i(x, t, u_1, u_2, \dots, u_N, D_t^{\alpha_0} D_x^{\alpha} u_i \dots) \quad (12)$$

differensial tenglamalar sistemasini qaraymiz $i = \overline{1, N}$, $\alpha_0 \leq k_i - 1$
 $\alpha = \alpha_1 + \alpha_2 + \dots + \alpha_n \leq k_i$. Bu holad (12) tenglamalar sistemasi t o'zgaruvchiga nisbatan normal sistema deyiladi.

Agar $f(x)$, $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$ funksiya, α_0 nuqtaning biror atrofida tekis yaqinlashuvchi

$$f(x) = \sum_{\alpha \geq 0} c_{\alpha} (x - x_0)^{\alpha} = \sum_{\alpha \geq 0} \frac{D^{\alpha} f(x_0)}{\alpha!} (x - x_0)^{\alpha}$$

$c_{\alpha} = c_{\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n}$, $(x - x_0)^{\alpha} = (x_1 - x_{01})^{\alpha_1} \dots (x_n - x_{0n})^{\alpha_n}$ darajali qator bilan ifodalansa y x_0 nuqtada analitik funksiya deyiladi.

Agar $f(x)$ funksiya G sohaning har bir nuqtasida analitik bo'lsa G sohada analitik deyiladi.

t ga nisbatan normal sistema uchun Koshi masalasi bunday qo'yiladi:
 (12) sistemaning $t = t_0$ da ushbu.

$$\frac{\partial^k u_i}{\partial t^k} = \varphi_{ik}(x), \quad k = 0, 1, \dots, k-1, \quad i = 1, \dots, N \quad (13)$$

boshlang'ich shartlarni qanoatlantiruvchi $u_1, u_2, \dots, u_N$ echim topilsin. Bu erda $\varphi_{ik}(x)$ -biror $G \in R^n$ sohada berilgan funksiyalar.

Berilgan (13) boshlang'ich shartlarga asosan φ_j funksiyalarida ishtirok etayotgan barcha hosilalarni hisoblash mumkin.

$$D_x^{\alpha} u_j(x, t) \Big|_{\substack{t=t_0 \\ x=x_0}} = D^{\alpha} \varphi_{j0}(x_0), \quad D_t^{\alpha_0} D_x^{\alpha} u_j(x, t) \Big|_{\substack{t=t_0 \\ x=x_0}} = D^{\alpha} \varphi_{j\alpha_0}(x_0)$$

Koshi-Kovalevskaya teoremasi:

Agar barcha $\varphi_{ik}(x)$ funksiyalan x_0 nuqtaning biror atrofida analitik, $\hat{O}_i(x, t, \dots, u_{j\alpha_0, \alpha_1, \dots})$ funksiya esa $(x_0, t_0, \dots, D^{\alpha} \varphi_{i\alpha_0}(x_0) \dots)$ nuqtaning biror atrofida

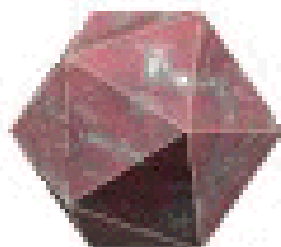

analitik bo`lsa, u holda (12), (13) Koshi masalasi  $(x_0, t_0)$  nuqtaning biror atrofida analitik achimga ega bo`ladi, shu bilan bu echim analitik funksiyalar sinifida yagona bo`ladi. Bu teorema analitik funksiyalar sinfida Koshi masalasining echimi etarli kichik sohada mavjud va yagona ekanligini tasdiqlaydi.

Muntazam qavariq ko'pyoqlar

Tetraedr

Ikosaedr

Dotekaedr

Geksaedr

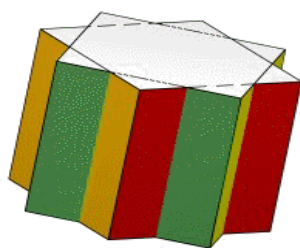
Yarim muntazam ko'pyoqlar

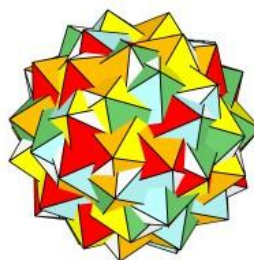
KEPLER-PUANSO KO'PYOQLARI

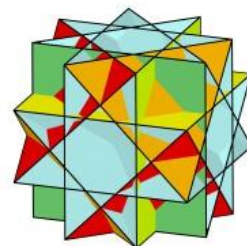
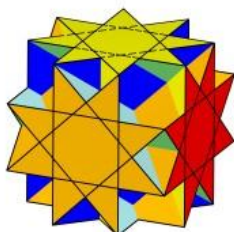
KO'PYOQLARNING AYIRIM TURLARI

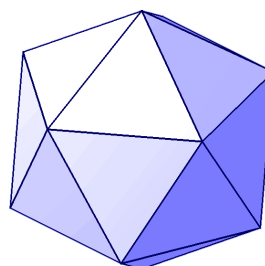
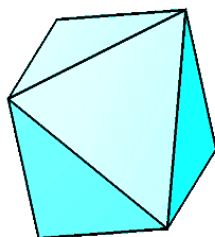
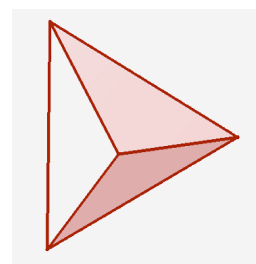
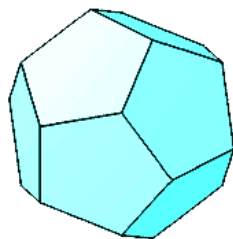
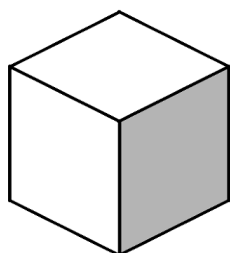
Didekagrammatik antiprizma

Katta ikosododekaedr

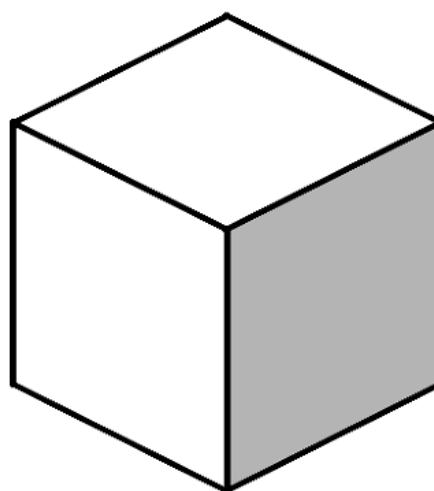

Muntazam ko'pyoqlar

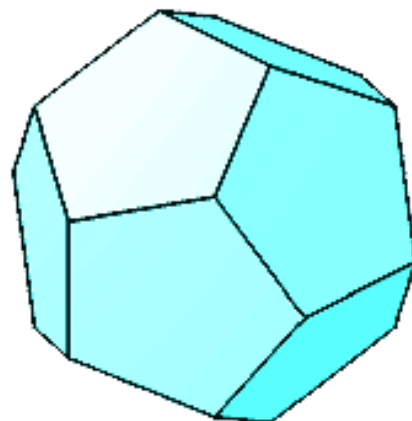
Geksaedr(KUB)

Kub olta kvadratdan tashkil topgan. Har bir uchida uchta qirra birlashgan. Uchidagi burchaklar yigindisi 270 gradus. Kubning 6 tomoni, 8 uchi va 12 qirrasi bor.

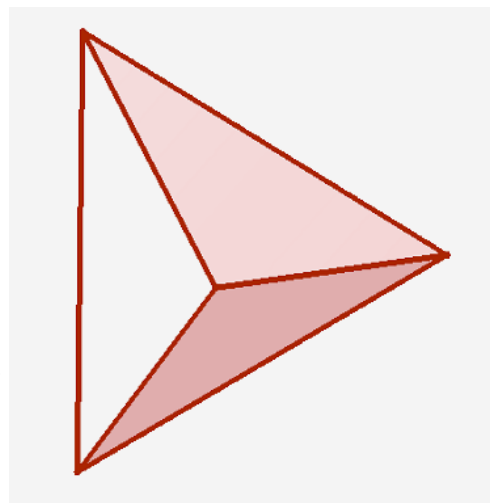
DODEKAEDR

Dodekaedr 12 ta muntazam beshburchakdan tashkil topgan. Har bir uchida uchta qirra birlashadi. Har bir uchidagi burchaklar yig'indisi 324 gradus. Dodekaedrning 12 ta tomoni, 20 ta uchi va 30 ta qirrasi bor.

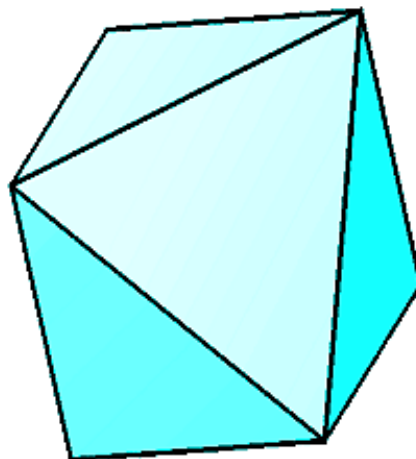
TETRAEDR

Tetraedr to'rtta muntazam uchburchakdan tashkil topgan. Har bir uchida uchta qirra birlashgan. Har bir uchidagi burchaklar yig'indisi 180 gradusga teng. Tetraedrning 4 ta tomoni, 4 ta uchi va 6 ta qirrasi bor.

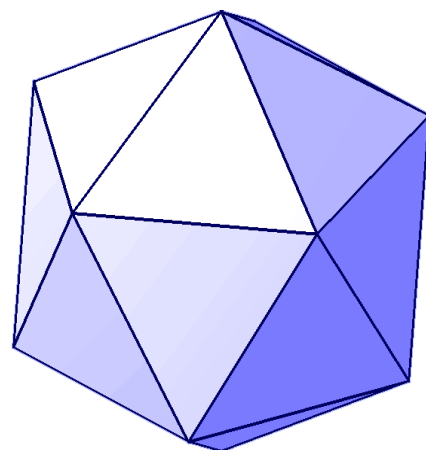
OKTAEDR

Oktaedr sakkizta muntazam uchburchakdan tashkil topgan. Har bir uchida to'rtta qirra birlashgan. Har bir uchidagi burchaklar yig'indisi 240 gradus. Oktaedrning 8 ta tomoni, 6 ta uchi va 12 ta qirrasi bor.

IKOSAEDR

Ikosaedr o'n ikkita muntazam uchburchakdan tashkil topgan. Har bir uchida beshta qirra birlashgan. Har bir uchidagi burchaklar yig'indisi 300 gradus. Ikosaedrning 20 ta tomoni, 12 ta uchi va 30 ta qirrasi bor.

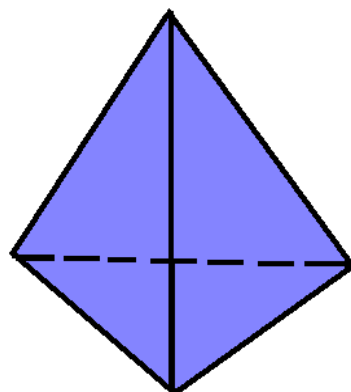

PIRAMIDA

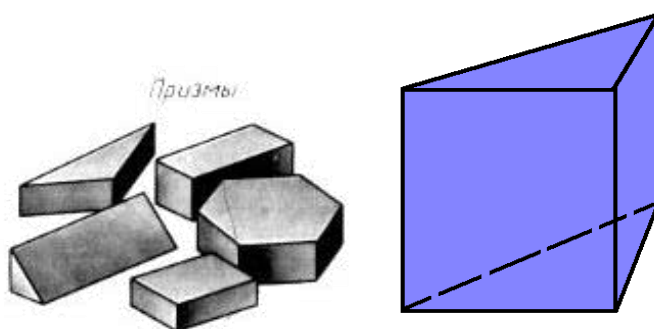
PIRAMIDA

Piramida – asosi ko'pburchak bo'lib, yon tomonlari uchburchaklardan iborat bo'lgan ko'pyoq. n -burchakli piramida $n+1$ tomonga ega. Agar piramidaning asosi muntazam ko'pburchakdan iborat bo'lsa muntazam piramida deyiladi, uning balandligi asos markaziga proeksiyalanadi.

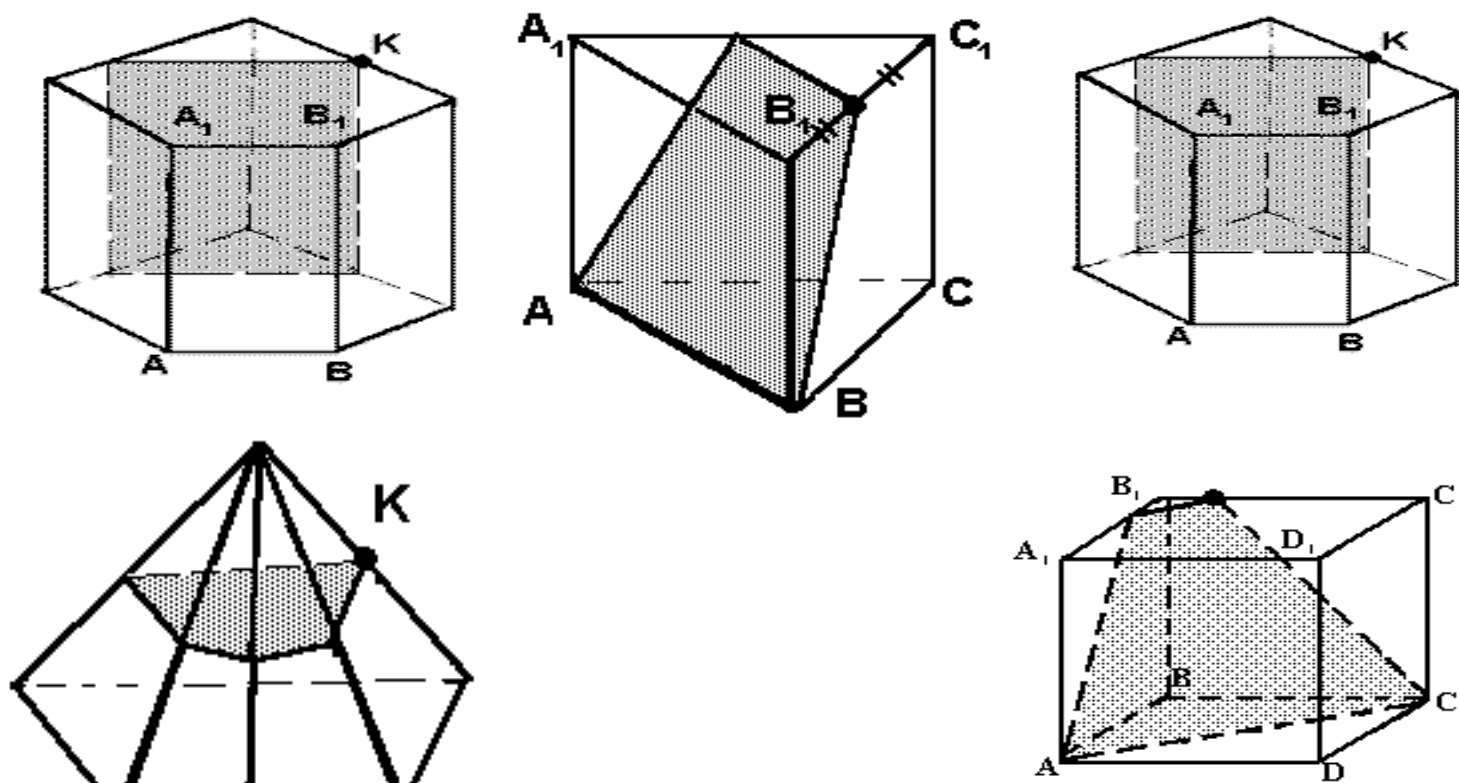

Prizma – Asoslari parallel ko`chish natijasida hosil bo`lgan ikkita ko`pburchak, yon tomonlari parallelogrammlardan iborat ko`pyoq. Asosi uchburchak bolgan prizma uchburchakli prizma deyiladi. Uani asosidagi ko`pburchak nomi bilan nomlanadi.

PRIZMA

Prizma – Asoslari parallel ko`chish natijasida hosil bo`lgan ikkita ko`pburchak, yon tomonlari parallelogrammlardan iborat ko`pyoq. Asosi uchburchak bolgan prizma uchburchakli prizma deyiladi. Uani asosidagi ko`pburchak nomi bilan nomlanadi.

KO`PYOQLAR YOILMASI

